

Відгук
офіційного опонента на дисертацію Карікова Сергія Анатолійовича
«Лютеранська конфесіоналізація
в політиці саксонських правителів у 1525–1580 рр.»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Відзначення у 2017 році 500-річчя Реформації стимулювало появу нових досліджень та розвідок. Історики, культурологи, релігієзнавці, теологи намагалися по-новому оцінити це масштабне явище в історії західноєвропейського суспільства, глибше зрозуміти релігійне, політичне та соціальне життя суспільства, пояснити особливості розвитку економіки, культури, ідеології в умовах Реформації та зміни парадигми світосприйняття з нових методологічних позицій.

Дисертаційне дослідження підготовлене на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і є частиною науково-дослідної теми кафедри «Економіка, суспільні рухи та ідеологія у європейських країнах у добу переходу від феодалізму до капіталізму». Реєстраційний номер 0112U004752. Шифр IST_5.

Перш за все, варто відзначити безумовну актуальність обраної дисертантом теми наукового дослідження, яка визначається необхідністю більш глибокого дослідження лютеранської конфесіоналізації в Саксонії як складової політики територіальних князів Німеччини XVI ст.

Переконливо і аргументовано визначено мету і завдання роботи, які націлені на висвітлення місця лютеранської конфесіоналізації у формуванні земельної державності Саксонії XVI століття.

Логіка структури дисертації побудована, виходячи із комплексу поставлених дослідницьких завдань.

Наукова новизна представленої роботи полягає в тому, що вона вирішує актуальну наукову проблему, яка ще не була предметом спеціального дослідження у світовій історичній науці.

У вступі дисертант дає розгорнуту характеристику поняття «конфесіоналізація», звертає увагу на його історичний контекст і підкреслює, що лютеранська конфесіоналізація поставала ключовим чинником стабілізації соціального ладу та передбачала формування і зміцнення державних інститутів.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база, методологія і методи дослідження» відзначено дискусійність заявленої проблеми у сучасній історіографії та розглянуто питання щодо місця лютеранської конфесіоналізації в історії, її сутності та ключових аспектів. Автор дає розгорнуту характеристику історіографії проблеми, фахово аналізує праці, що були видані провідними істориками починаючи із XIX ст. Позитивним моментом є те, що дисертант, характеризуючи наявний комплекс праць,

здійснює аналіз з урахуванням історіографічної школи та напрямку, до якого належав той чи інший автор.

У дисертації ретельно проаналізовані роботи німецьких авторів післявоєнного періоду. Дисертант слушно підкреслює той факт, що хоч історики НДР розширили підходи до подій Реформації, суттєво збагативши здобутки історіографії, вони, однак, працювали у рідчій концепції Ф. Енгельса, розглядаючи Реформацію як ранньобуржуазну революцію. Фокусуючись на соціальній проблематиці і революційних подіях ранньої Реформації та Великої Селянської війни, фахівці залишали за межами досліджень «події конфесійної доби». Таким чином, формулює дисертант логічний висновок, в узагальнюючих дослідженнях з історії Реформації вченими НДР не приділено потрібної уваги конфесійній проблематиці, а це, в свою чергу, привело до оцінки політики саксонських територіальних князів як консервативної [с. 60].

Цілком справедливо дисертант вказує на те, що в історіографії ФРН другої половини ХХ ст., на противагу визначенню Реформації як ранньобуржуазної революції істориками СРСР і НДР, набуває поширення теорія континуїтету середньовічної традиції у реформаційну епоху [с. 60].

Дисертант виокремлює і підкреслює особливе значення теоретичних праць у розробці проблеми конфесіоналізації німецького історика Е. В. Цеєдена. Він приділяє увагу питанням взаємодії між церковними та політичними інститутами та, таким чином, закладає основи розгляду конфесіоналізації в аспекті політичної діяльності німецьких правителів [с. 62].

Не менш ґрунтовним є аналіз С. А. Каріковим останніх робіт із історії Реформації. Дисертант зазначає, що низка сучасних авторів відмовилася від характеристики Реформації як революції і розглядає її події як складову тривалого процесу реформування різних суспільних структур. Також він звертає увагу на дискусію щодо єдності та множинності напрямів реформаційного руху. У контексті вивчення проблеми конфесіоналізації дисертант акцентує увагу на постанні нових напрямків у історичній науці, перш за все, «нової культурної історії» та «історії повсякденності» [с. 63].

Глибокий аналіз сучасної історіографії дав підстави дисертанту визначити лютеранську конфесіоналізацію «як один із ключових феноменів історії раннього Нового часу» [с. 64], який потребує подальшого вивчення, оскільки, як довів дисертант, незважаючи на значну традицію дослідження історії Реформації у зарубіжній та вітчизняній історіографії, існують лакуни, які і покликана заповнити рецензована дисертація.

Приємне враження справляє аналіз джерельної бази. Дослідження здійснене на широкому колі ретельно підібраних і систематизованих наративних, документальних та правових джерел. Проведена автором класифікація має на меті визначення ключових аспектів лютеранської конфесіоналізації в Саксонії, а тому, цілком логічно, включає такі типи джерел, як акти рейхстагів, теологічні праці, полемічні твори, євангелічні церковні статuti, звіти візитаторів, епістолярні джерела та історичні хроніки.

Дисертант не лише формально простежує історію видання корпусів

документів, але й дає ґрунтовну характеристику їх переваг та недоліків, звертає увагу на ті джерела, які мають яскраво виражену тенденційність [с. 87].

Переконливо виглядає і запропонована автором періодизація лютеранської конфесіоналізації на території Саксонії, що охоплює 1525-1580 рр.

В окремому підрозділі (1.3) дисертантом викладена теоретико-методологічна база дослідження, яку складають принципи історизму, наукової об'єктивності та системності. За визначенням С. А. Карікова, зазначені принципи є необхідними і достатніми для розуміння сутності лютеранської конфесіоналізації, її місця в політиці саксонських правителів доби Реформації.

У другому розділі «Політична діяльність саксонських правителів середини 20–80-х рр. XVI ст.: конфесійний аспект» дисертант здійснив аналіз передумов і причин конфесійно-політичних перетворень в Саксонії та фактори піднесення курфюршества Саксонського як центру Реформації у 20–30-х рр. XVI ст. Він дав стисле пояснення причин роздробленості німецьких земель, вказавши, що саме релігійний елемент відіграв суттєву роль у суспільно-політичному житті Священної Римської імперії та здійснював вплив на її адміністративно-територіальний устрій. Дисертант справедливо зазначає, що конфесійна єдність і єдність церковної організації в певні періоди сприяли досягненню «світської» політичної єдності, однак концепція імперії як центру християнського світу, яку сповідував Карл V, з другого боку, була однією з головних перешкод для її внутрішнього зміцнення. Тому на зламі Середньовіччя та раннього Нового часу роздробленість німецьких земель була провідною рисою суспільно-політичного життя.

В контексті розгляду передумов і причин конфесійно-політичних перетворень на території Саксонії цілком справедливим є звернення автора до культурно-політичних чинників, що зумовили зростання міста Віттенберга, який перетворився із провінційного саксонського містечка на центр лютеранської конфесіоналізації в Саксонії і за її межами. Серед головних причин піднесення курфюршества як центру Реформації у 20–30-х рр. XVI ст. дисертант виокремлює створення і діяльність Віттенберзького університету, який від самого початку перебував під ідейним впливом «північного гуманізму» і водночас слугував важливою ідеєю – репрезентації образу саксонського курфюрста як правителя-гуманіста [с. 94]. Одночасно, зазначає дисертант, Фрідріх Мудрий належав до тих німецьких територіальних князів, які прагнули до незалежності від Римського Понтифіка та намагалися послабити універсалістські претензії імператора Карла V. Тому виступ Мартіна Лютера в 1517 р. не лише ознаменував початок Реформації, але й сприяв ідейному обґрунтуванню подібної позиції німецьких територіальних правителів. Отже, робить логічний висновок С. А. Каріков, Фрідріх Мудрий на першому етапі Реформації, не виступаючи відкрито проти прокатолицької

політики імператора, водночас не перешкоджав поширенню ідей Лютера на території Саксонії.

Заслуговує на увагу зауваження автора про те, що після Вормського рейхстагу 1521 р. відбулася остаточна поляризація – євангелізму та католицизму. Не викликає заперечень і твердження, що з цього часу основними засобами поширення Реформації стали євангелічна проповідь і «летючі листки». Таким чином, у реформаційному русі вперше було продемонстровано впливовість нових комунікаційних засобів [с. 95].

Розглядаючи політичну діяльність саксонських правителів у конфесійному аспекті, дисертант, на основі аналізу діяльності представників ернестинської лінії династії Веттінів, робить обґрунтований висновок, що їх політика сприяла розгортанню реформаційного руху «знизу», перетворенню його на важливий інструмент політичного розвитку і все це разом визначило початок лютеранської конфесіоналізації, центром якої з 20-х рр. XVI ст. стало курфюршество Саксонське [с. 96].

Не викликає заперечень твердження автора, що другу половину 20-х рр. XVI ст. необхідно розглядати як період «одержавлення» Реформації, що і визначило вектор лютеранської конфесіоналізації. С. А. Каріков також зазначає, що за своєю сутністю конфесіоналізація була спрямована на дотримання балансу між церковною організацією і світською владою із закріпленням переважання останньої.

Важливим нам видається звернення дисертанта до подій, що уможливили створення союзу євангелічних територій (курфюршество Саксонське, ландграфство Гессенське, герцогство Брауншвейзько-Люнебурзьке, князівство Ангальтське, графство Мансфельдське та низка імперських міст – Страсбург, Ульм, Констанц, Любек, Магдебург, Бремен та інші). Цей союз отримав назву Шмалькальденського (1531). Не викликає заперечень твердження автора, що утворення Шмалькальденського союзу стало подією, що консолідувала євангелічний рух і сприяла переважанню в ньому князівського табору. Тому автор справедливо визначає створення союзу як початок якісно нового етапу лютеранської конфесіоналізації.

Логічним є висновок, що Шмалькальденський союз став не лише важливим засобом проведення лютеранської конфесіоналізації у 30–40-х рр., але водночас, союз був тим чинником, що консолідував реформаційний рух за межами Саксонії сприяючи утвердженню реформаційних перетворень у Нижній Саксонії, Померанії, Бранденбурзі.

На основі аналізу діяльності правителів курфюршества Саксонського та герцогства Саксонського дисертант робить ще один важливий висновок: про обопільне прагнення посилення власних політичних позицій за рахунок іншої лінії династії Веттінів. Наголошено, що отримання Моріцем влади в герцогстві Саксонському привело до відкритого протистояння між двома династичними лініями дому Веттінів. У дисертаційному дослідженні даються ґрунтовні пояснення щодо основних засобів ведення ними політичної боротьби

і наголошується, що представники ернестинської лінії використовували насамперед ресурси Шмалькальденського союзу, а представники альбертинської лінії (в особі герцога Моріца) спиралися на підтримку Карла V. Тому, робить слушний висновок автор, альянс із імператором-католиком засвідчив переважання політичних інтересів саксонського герцога над дотриманням власної релігійної ідентичності з іншими євангелічними територіальними правителями [с. 234].

Цілком переконливо автор характеризує політику Моріца Саксонського, вважаючи її курсом на зростання політичної значущості курфюршества Саксонського та шляхом перетворення його на державу, яка б відігравала активну роль у міжнародних відносинах.

С. А. Каріков ґрунтовно підійшов до розгляду політики не лише Фрідріха Мудрого і Моріца Саксонського, але й до діяльності політика, який не часто потрапляв у поле зору істориків – Августа I Саксонського [с. 168].

Інша важлива тема, до якої звернувся дисертант, пов'язана із візитаціями – перевірками стану церковної організації і шкільної освіти на місцях. Як справедливо зауважує дисертант, у вітчизняній історіографії ця тема залишається малодослідженою. Автор ґрунтовно простежує причини становлення практики візитацій, справедливо наголосивши, що початок Реформації призвів до руйнування низки церковних інститутів, в тому числі монастирів та системи церковної благодійності, що ускладнило умови діяльності парафіяльних священнослужителів. Ще більшою проблемою стало те, що значна частина священників часто не мали жодної освіти. Дисертант переконливо доводить, що правителі і реформатори, намагаючись уникнути нових революційних виступів, подібних до Селянської війни 1524–1525 рр., почали розробляти нову систему контролю церковної системи, основним засобом якого стали візитації.

Цілком доцільним стало порівняння дисертантом двох інструкцій для візитаторів (1527 та 1555 років). Виявлені дисертантом спеціальні вказівки щодо необхідності захисту євангелічного вчення від «еретичних помилок», до яких були зараховані цвінгліанство, анабаптизм, ідеї Кальвіна, Озіандера, Майора, Швенкфельда, Буллінгера, свідчать, як підкреслює С. А. Каріков, про формування лютеранської ортодоксії, що відповідала би політичним інтересам саксонських правителів. Важливим є твердження, що матеріали візитації у курфюршестві Саксонському 1555 р. засвідчують існування владних повноважень правителів у церковних справах у межах своїх територій, відповідно до нових реалій постанов Аугсбурзького миру [с. 203].

Не викликає заперечень твердження, що після завершення Селянської війни відбувся перехід першості у здійсненні перетворень церковної організації до курфюрста Саксонії і магістратів, і що цей факт сам по собі засвідчив легітимізацію реформаційного руху.

Розвиваючи цю ідею, автор цілком вірно робить висновок, що нагляд за школами та системою доброчинності стали невід'ємною турботою світської влади. Світська влада також впливала на призначення священнослужителя, в той час як община могла тільки запропонувати кандидата на вакантне місце

священика. Це, переконливо доводить автор, свідчить про утвердження ієрархічних відносин у структурі новоствореної євангелічної церковної організації. Проте, саме у такій системі були зацікавлені як реформатори, так і світська влада. Така модель територіальної організації церкви в головних рисах була перейнята й іншими регіонами Німеччини, що стало свідченням подальшого розгортання лютеранської конфесіоналізації.

Цілком доречним є звертання автора при висвітленні ролі Саксонії у лютеранській конфесіоналізації в німецьких територіях до таких специфічних джерел, як листи Йоганна Бугенхагена, який у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. здійснив кілька поїздок до міст Північної Німеччини з метою укладання євангелічних церковних статутів. Слід підкреслити новаційний підхід дисертанта, який використовує епістолярні джерела при висвітленні проблеми конфесіоналізації. Зазначимо, що у дослідженнях, присвячених цій проблематиці, подібний тип джерел використовується спорадично. Відтак, слід вітати такий підхід до проблеми дисертантом. Географія і кількість листування реформатора дала усі підстави С. А. Карікову прийти до виваженого висновку, що Віттенберг протягом тривалого часу залишався ідейним центром лютеранської конфесіоналізації в німецьких землях [с. 212].

У підрозділі 3.4. «Розробка і зміст віросповідних книг лютеранства, їх поширення в саксонських землях у 20–30-х рр. XVI ст.» дисертант переконливо обґрунтовує думку, що ідейне конституювання лютеранської конфесії у Саксонії було нерозривно пов'язане зі створенням віросповідних книг. Для підтвердження цієї тези залучає широкий спектр джерел: «Малий Катехізіс» і «Великий Катехізіс» М. Лютера, «Аугсбурзьке віросповідання», «Апологію Аугсбурзького віросповідання» Ф. Меланхтона, «Шмалькальденські статті» М. Лютера, «Про владу і верховенство папи» Ф. Меланхтона, «Формулу згоди». Серед джерел С. А. Каріков логічно виділяє «Аугсбурзьке віросповідання» і вірно стверджує, що його створення можна вважати рубіжним пунктом лютеранської конфесіоналізації, оскільки саме в «Аугсбурзькому віросповіданні» вперше було чітко підкреслено специфіку віровчення євангелізму порівняно з іншими християнськими конфесіями [с. 229].

Позитивною рисою рецензованої дисертації є висвітлення складної проблеми ідейного розмежування гнезіолютеран та філіпістів, яке С. А. Каріков охарактеризував як вельми серйозне випробування для нової церкви і як своєрідну «кризу росту» лютеранства. Можливість подолання кризи, підкреслює дисертант, була реалізована на шляху пошуку спільних ідейних принципів, здатних об'єднати прибічників різних підходів до інтерпретації євангелічного віровчення. Головну роль у цьому процесі відіграло створення збірника віросповідних книг «Книга згоди», складовою частиною якого стала «Формула згоди». Автори «Формули згоди» змогли відійти від крайніх позицій гнезіолютеранства та філіпізму, що, в кінцевому рахунку, дало змогу відновити єдність євангелічного віровчення. Одночасно «Книга згоди» позначила становлення лютеранської ортодоксії.

У четвертому розділі «Соціокультурна специфіка лютеранської конфесіоналізації в Саксонії. Освіта в системі конфесійних перетворень» дисертант здійснив аналіз особливостей реформаційних рухів у містах та зосередив увагу на системі заходів, що отримали у історіографії назву «соціального дисциплінування». Проаналізувавши визначення, запропоноване Г. Естрайхом, дисертант вельми справедливо підкреслив, що воно більшою мірою має соціологічний характер, тому застосування терміну «соціальне дисциплінування» в історичних дослідженнях потребує певного уточнення змісту. Натомість, вказує С. А. Каріков, М. Вебер ознакою дисциплінування називає стандартизацію праці в умовах масового виробництва. Проте і це визначення не можна вважати найбільш релевантним, зауважує дисертант, оскільки завдання лютеранської конфесіоналізації були ширшими – реформатори не обмежувалися впливом тільки на професійну діяльність. Головним завданням вони вважали зміну внутрішнього світу та утвердження нових духовних цінностей.

В річищі проблеми «соціального дисциплінування» цілком доречним і виправданим є звернення дисертанта до проблеми «порядку» як ключового компоненту становлення інститутів безпеки і поліції. С. А. Каріков зауважує, що зміст «порядку» у політичній думці конфесійної доби охоплював не тільки дисципліну, слухняність, але й захист життя та власності, запровадження соціального захисту та мінімального прожиткового рівня для незаможних верств. Автор ґрунтовно аналізує теоретичний внесок у політичну думку доби конфесіоналізації реформатора Йоганна Ферраріуса, який сформулював головні принципи протестантської концепції держави і пропагував ідею «загальної користі». Також в роботі проаналізовано ідеї Мельхіора фон Оссе, канцлера курфюрстів Саксонських, який, як зазначає дисертант, головне завдання територіальної влади убачає у «доброму правлінні, забезпеченні праведного суду і справедливості, покаранні злих і захисті добродішних». Слід погодитися із положенням дисертанта, про те, що ці трактати містять ідеї модернізації державного управління, в якому гармонійно поєднувалися б функції підтримання громадського порядку та регулювання всіх сфер життя суспільства.

Не менш важливими для даної роботи став аналіз поліційних статутів як вияву ствердження принципу «порядку» в суспільному житті Саксонії другої пол. XVI ст., адже вони детально регламентували принципи устрою суспільного життя (статут Ейзенберга 1563 р. та Альштедта 1564 р.). Автор звертає увагу на те, що статuti регламентували присутність бюргерів, їх сімей та прислуги на євангелічних проповідях у буденні, недільні і святкові дні. Ці ж статuti також указували на необхідність відвідання дітьми школи і виховання у «страху Божому».

Цілком виважено підійшов С. А. Каріков до такого важливого складника євангелічного руху, як реформи в системі шкільної та вищої освіти. Дисертант проводить розмежування між середньовічними школами і школами доби Реформації, підкреслюючи, що ідеологи католицизму епохи Середньовіччя убачали основне завдання функціонування шкіл у вихованні

майбутніх представників кліру. Тоді як М. Лютер у праці «До християнського дворянства німецької нації» (1520 р.), зазначивши необхідність освіти для священнослужителів, одночасно проголосив необхідність освіти для тих, хто працює у світській сфері. Автор цілком вірно робить висновок, що Лютер відносить вирішення освітніх проблем до повноважень світської влади.

Цілком актуальним і виправданим є звернення дисертанта до Вюртемберзького шкільного статуту (1559 р.). Цей статут, як справедливо зауважив автор, на сьогодні вивчений недостатньо, хоча і заслуговує на більшу увагу, бо його значення не обмежилось лише локальними перетвореннями в окремих школах. Аналізуючи документ, автор виважено підійшов до визначення традицій і новацій, закладених у документі. Зокрема, поряд із вже традиційним у протестантизмі поділом на класи, Йоганн Бренц використав нову ефективну методику навчання читанню. Аналізуючи освітні новачі, дисертант звертає увагу на те, що церковна організація Вюртемберга стала своєрідним посередником між світським управлінням і школою, а сам статут відобразив зростання впливу світської влади на освітню сферу. Справедливим є висновок автора про те, що Вюртемберзький статут поглибив організаційну структуру освіти та регламентацію навчальних програм і поряд із Саксонським статутом 1580 р. сприяв підпорядкування сфери шкільної освіти контролю територіальної влади.

В останньому підрозділі «Місце саксонських університетів у здійсненні лютеранської конфесіоналізації» С. А. Каріков ґрунтовно розкрив головні особливості розвитку теологічного факультету Віттенберзького університету як ключового центру лютеранської конфесіоналізації. Як зазначив дисертант, теологи-реформатори своєю активною діяльністю здійснили вагомий внесок у конфесійне будівництво не лише на території курфюршества Саксонського, але й в інших євангелічних регіонах. Твердження про те, що активна участь церковних діячів, які брали участь у розробці та упровадженні принципів євангелічного віровчення в життя німецького суспільства, сприяла конструюванню конфесійної ідентичності, не викликає сумнівів. Як і твердження, що теологічний факультет Віттенберзького університету протягом лютеранської конфесіоналізації тривалий час був організаційним центром конфесійного будівництва на протестантських територіях.

Висновки дисертації є достатньо аргументованими, підтвердженими аналізом джерел.

Водночас, дисертація не позбавлена недоліків і містить деякі положення, що мають дискусійний характер і потребують уточнень та коректив.

Варто було б розширити методологічний підрозділ й більш детально зупинитися на методах та підходах, які використовуються в дисертаційному дослідженні, особливу увагу звернувши на міждисциплінарні підходи. Адже синтетичний характер досліджуваного об'єкта зумовлює застосування теоретико-методологічних підходів суміжних гуманітарних дисциплін - соціології, антропології, психології, релігієзнавства, соціальної антропології.

Автор стверджує, що після Вормського рейхстагу 1521 р. основними

засобами поширення Реформації стали євангелічна проповідь і «летючі листки», які вперше продемонстрували впливовість нових комунікаційних засобів [с. 95]. Водночас, слід було б розкрити важливість наявності у летючих листках не лише наративу, але і візуальної складової. Оскільки переважаюча більшість споживачів летючих листків була неписьменною, то ілюстрації стали єдиним засобом донесення цієї частині населення нових ідей. У такому разі ілюстрований летючий листок виступав важливим засобом комунікації і ефективним інструментом поширення лютеранських ідей.

Говорячи про невдалу спробу розширення Шмалькальденського союзу і спробу підписання релігійно-політичного союзу із Англією автор, на нашу думку, не зовсім виправдано акцентує увагу лише на догматичних розбіжностях між шмалькальденцями і англіканською церквою і не бере до уваги той факт, що дискусії та переговори, які велися у Віттенберзі з 1 січня до квітня 1536 р., суттєво гальмувалися шлюбозрозлучним процесом Генріха VIII, оскільки Лютер і німецька делегація не могли погодитися із представленими аргументами щодо розірвання шлюбу. Тому головна мета англійських дипломатів – визнання німецькими протестантами легітимності розлучення – досягнута не була, як і не була досягнута угода про створення англо-шмалькальденського союзу.

У підрозділі 3.2. дисертант неодноразово підкреслює, що під час візитацій в герцогстві Саксонському значну увагу було приділено стану матеріального забезпечення парафіяльних священнослужителів та вчителів. Однак дотримуючись поглядів, що зустрічаються в історичній літературі зауважує, що «навіть чи це можна пояснити лише турботою про їх добробут» та «найімовірніше, герцогська влада, даючи згоду на проведення візитації, мала на меті власні інтереси». Проте автор цю суперечливу тезу констатує майже без фактологічного доведення.

Аналізуючи віросповідні документи лютеран, С. А. Каріков логічно виділяє Аугсбурзьке віросповідання і справедливо підкреслює, що його створення ознаменувало початок лютеранської конфесіоналізації. Принагідно зазначає, що саме католицькі теологи склали спростування («Confutatio») на цей документ. Не заперечуючи участь теологів у створенні документу, варто було б проаналізувати позицію імператора Карла V, який більш категорично, ніж теологи, виступив проти Аугсбурзького сповідання і дав наказ на написання спростування, оскільки конституювання лютеранської конфесії у Саксонії і Німеччині вступало у суперечність із його ідеєю про створення універсальної католицької монархії.

Дисертант у розділі 4, розглядаючи проблему соціального дисциплінування звертається до робіт зарубіжних та вітчизняних істориків, які у сучасній історіографії розглядали проблему дисциплінування в аспекті конфесіоналізації (Х. Клюетінг, Х. Шиллінг, Г. Р. Шмідт, Й. Буркхардт, Х.-Ю. Гертц, С. Еренпрайс та У. Лотц-Хойманн. Х. Клюетінг, Ю. О. Голубкін, В. О. Дятлов, М. О. Корзо, С. О. Васютін і К. А. Шишигін, А. Ю. Прокоп'єв. Дисертант констатує, що на сьогодні існує достатньо багато визначень

поняття «соціальне дисциплінування». Очевидно, було б доцільно, враховуючи наявність досить широкого спектру трактувань, автору дати своє розуміння, або пояснити, прихильником якої концепції він є.

У дисертації ґрунтовно проаналізовані поліційні статuti. С.А.Каріков звертає увагу на те, що статuti вводили регламентацію у релігійне життя, контролювали системи соціального забезпечення, повсякденне життя, виховання дітей, візитації, ординації. Не заперечуючи вищесказане, однак, вважаємо, що робота була б більш повною, якби автор проаналізував практику «соціального дисциплінування» з точки зору лютерівської теології загального священства. Адже ставлення до посадових і професійних обов'язків як покликання, на думку Лютера, створювало систему внутрішнього контролю, коли християнин слухався лише своєї совісті.

Всі ці зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи. Дисертація С. А. Карікова є самостійним, завершеним комплексним дослідженням важливої і маловідомої у сучасній германістиці теми. Результати дослідження в сукупності вирішують важливу наукову проблему в галузі всесвітньої історії.

Дисертація оформлена у повній відповідності із встановленими вимогами. Результати дослідження повністю викладені в публікаціях дисертанта, здійснених у фахових журналах України та зарубіжжя, а також апробовані на численних міжнародних конференціях та семінарах. Основні положення дисертації ідентичні зі змістом автореферату.

Висновки, матеріали та спостереження, викладені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані при розробці нових навчальних курсів, посібників, підручників та хрестоматій, написанні наукових статей та монографій з всесвітньої історії.

Все зазначене вище дає підстави зробити висновок, що дисертація Карікова Сергія Анатолійовича «Лютеранська конфесіоналізація в політиці саксонських правителів у 1525–1580 рр.» відповідає всім вимогам п. 9, п. 10, п. 12 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до докторських дисертацій, і за своєю актуальністю, науковим рівнем, новизною і практичним значенням може бути підставою для присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії мистецтв
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

П.М. Котляров

Візуал оформлено: 25.03.2015
Генеральний секретар

НАЧ
[Signature]